

Luach €1.50

GUTH GHOILL

Athaontá Scoil Mhíobhaigh

Le cúpla bliain anuas bhí sé ar intinn cuid de na daoine a d'fhreastal ar Scoil Mhíobhaigh go mbeadh sé deas athaontú de na scoláirí agus na múinteoirí a bheith acu. Cosúil le go leor de na hidéanna seo fágadh ar an mhéar fhada í go dtí gur rug cúpla duine ar ruball na hidé agus d'eagraigh siad cruinniú. Ag an chruinniú sin toghadh coiste le Donncha Mac Giolla Bhríde mar chathaoirleach,

Caitlín Ní Dhomhnaill mar rúnaí agus Seán Mac Giolla Bhríde mar chisteoir air. Ag cuidiú leo tá Mícheál Ó Gallchóir, Mícheál O Dochartaigh agus Proinsias Ó Cuilinn. Ní thiocfadh liom go leor cur síos a dhéanamh ar an méid oibre atá déanta cheanna ag an chóiste seo. Scríobh siad chuig achan uile dhuine a d'fhreastal ar an scoil agus ar na múinteoirí uilig a theagasc sa scoil; fiú amháin iad sin nár chaith ach coicís nó mar sin ann ag foghlaim a gceird. Tá eolas agus pictiúir á mbailiú acu anois le leabhairín beag a chur amach don ócáid. Duine ar bith a bhfuil sean-grianghraif acu bheadh lúcháir ar an choiste iad a fháil uaibh. Tabharfar aire mhaith dóibh agus gheobhaidh sibh ar ais iad taobh istigh d'am ghairid. Beidh an oíche ag tosach le hAifreann in Eaglais Stella Maris. Tá Donncha agus a choiste ag déanamh scoth na hoibre ar an tógra seo agus tá shúil agam go n-oibreodh achan rud amach dóibh agus go mbeidh oíche go maidin ag iardhaltaí Scoil Mhíobhaigh ar an 11ú Lúnasa.

CRAOBH PEILE NA GAELTACHTA—

Cáis bliana is fiche ó shin.

Tá sé doiligh a chreidbheáil go bhfuil cúig bliana is fiche ar shiúl tharainn ó bhain na Dúnaibh Comórtas Peile na Gaeltachta i ngráid na Sóisir don chéad uair. Ba seo in Indreabhán i gCo Na Gaillimhe le linn deireadh seachtaine na Cincise 1981 nuair a fuair siad an bhuaidh ar Bhaile na Sceilig as Ciarraí sa chluiche ceannais.

Is dócha gur shíl na Dúnaibh nuair a bhain siad Craobh an Chontae i ngrád na Sóisir sa bhliain 1977 go raibh blianta torthúla peile ar an bhealach. Agus nuair nár buadh orthu ach le pointe amháin sa chluiche ceannais idirmheánach an bhliain ina dhiaidh sin is cosúil gur dhaingnigh seo an dearcadh sin. Ach mar a deir an seanfhocal 'ní mar a siltear a bitear'. Leis an fhírinne a rá bhí roinnt bhlianta ina dhiaidh sin a raibh cuid mhór streachailt chun foireann a chur

'na páirce. Is cuimhin liom séasúr peile na bliana '80/'81 nuair a fuair Iorras an bhua orainn le scór mór thíos i gCarn Domhnaigh, gur imir neart peileadóirí dúinn an lá sin a raibh 'dáta a ndíolta' feicthe acu tamall measartha roimhe sin. Ach sílim gur thiontaigh muid an coirnéal nuair a bhain muid comórtas peile n Gaeltachta sa Chontae ag tús mí na Bealtaine '81 nuair a fuair muid an bhua ar Naomh Mícheál, Dún Fionnachaidh, sa chluiche ceannais, cluiche a himríodh i nGleann Cholmcille mar gur ansin a bhí comórtas na bliana sin. Thioctfaí a rá gur thosaigh ré ógra an chumainn an lá sin, ba seo an tréimhse ab fhearr peile a bhí ag an chumann ariamh.

Thosaigh an t-ullmhúchán ceart ansin don

Chomórtas Náisiúnta a bhí le bheith thíos i ndreabhán i gCo na Gaillimhe deireadh seachtaine na Cincise. Bus John Joe Boyce a fuarthas chun muid a thabhairt síos agus ba Neil Blaney (óg) as an Milford Inn a rinne urraíocht ar an bhus. Rinne ár n-oifigigh ag an am Den Logue agus Paidí Bradley iarrachtaí móra achan rud a bheith eagraithe i gceart agus d'éirigh thar cion leo. Idir pheileadóirí agus lucht tacaíochta bhí an bus lán nuair a d'fhág sé na Dúnaibh thart fá leath i ndiaidh a deich maidin Dé hAoine chun aghaidh a

thabhairt ar Ghailimh. Stop muid i Sligeach chun greim a fháil le hithe agus shíl daoine fosta gur chóir dúinn stopadh i gCnoc Mhuire (Knock) mar go mbeadh na paidreacha uilig a dhiobháil orainn. 'Sé an chuimhne is mó atá agam ar an turas ó Shligeach go Gaillimh ná an ceol. Cheol muid rith an bhealaigh as Sligeach agus ba ar an turas sin a fuair muid an chéad bhlás don amhrán sin 'an Dúidín' agus nach Kevin a bhí ábalta é a cheol le tréan brí. Más buan mó chuimhne sílim gur ceoladh an t-amhrán sin thart fá leathdhosaen uaireanta. Ní raibh mórán baruil againn cad é a bhí romhainn thíos ó thaobh na peile de agus leoga leis an fhirinne a rá bhí neart daoine ann a mheas nach raibh muid ach ag cur amú ár gcuid ama ag dul síos ar chor ar bith. Sílim gur shíl na daoine seo gur síos le deireadh seachtaine maith a bheith againn a chuaigh muid ach bhí cuid mhór traenála déanta ag an fhoireann seo, bhí smacht i bhfeidhm, agus iad dírithe go hiomlán ar an chomórtas. Níl amhras ar bith ná gur chuir an ardmheanman agus an spiorad a bhí ar an bhus go mór le seo.

Shroich muid Indreabhán mall sa tráthnóna agus thosaigh an obair mhór ansin ag fáil achan duine socraithe ina gcuid tithe lóistín agus mar a thuigfeá

ba seo obair nach raibh ar dhóigh ar bith furasta ach bhí a chuid oibre déanta go maith ag Paidí agus dheamhan i bhfad go raibh muid uilig inár gcuid leapacha, peileadóirí ar aon nós!

Bhí ár gcéad chluiche againn ag 12:30 maidin lá arna mhárach ar an Cheathrú Rua in éadan An Rinn as Port Láirge agus bhí bua fhurasta go leor againn, rud a bhí muid ag súil leis. Cibé fá na foirne eile bhí muid den bharuíl nach mbeadh An Rinn chomh láidir sin agus sin mar a thiontaigh sé amach. Bhí muid sa chluiche leath-cheannais anois agus ba in éadan Tuar Mhic Éadaigh as Muigheó a bheadh muid. Bhí an chluiche seo le himirt againn ar Pháirc na mBreathnaigh tráthnóna Dé Domhnaigh ag a 5 a chlog. Ach bhí fadhb amháin againn. Níor tháinig achan duine saor ón chluiche in éadan An Rinn gan ghortú. Go díreach nuair a caitheamh isteach an liathróid sa chluiche sin bhris

Marcas Ó Bródlaiigh a mhéar nuair a léim sé le greim a fháil ar an liathróid. D'imir sé leis agus scóráil sé 1-2 ach bhí sé soiléir go leor i ndiaidh an chluiche nach n-imreodh sé aon pháirt eile sa chomórtas muna gcuirfí cóiriú de shórt éigin uirthi. Thug mé féin agus Marc cuairt ar an dochtúir sna Forbacha i ndiaidh an chluiche agus chuir seisean muid ar aghaidh go dtí an t-Ospidéal i nGaillimh. Tháinig Marc amach as an Ospidéal agus bindealán iontach toirteach ar an mhéar agus ní raibh dóigh ar bith a dtiocfadh leis cluiche peile a imirt leis. Chomh maith le sin comhairliodh dó gan aon pheil a imirt go ceann seachtaine. Ní scéala ró-mhaith a bhí anseo mar nach raibh painéal ró-láidir do pheileadóirí linn, bhí cuid acu iontach óg agus gan mórán taithí acu. Ag cur ach an rud san áireamh shocraigh mé féin agus Marc go gcaithfeadh muid fhéin rud éigean a dhéanamh fán mhéar. Ghearr muid an bindealán don mhéar agus rinne muid dhá phiosa do chipín (cipíní choc-ice) a strapáil ar an mhéar. D'obair seo réasúnta maith agus nach orainn a bhí an t-ádh gur seo an rud a rinne muid mar ins an chluiche leathcheannais tráthnóna Dé Domhnaigh fuair Marc an dá phoinnte ab fhearr a fuair sé ina shaol - ón taobh line amuigh sa choirnéal - na poinntí a chinntigh go bhfuair muid lámh an uachtair ar Thuar Mhic Éadaigh. Ins an chluiche sin in éadan Thuar Mhic Éadaigh ní raibh an scóráil ró-ard, tráthnóna ceobháisteach a bhí ann agus ní raibh na coinníollacha imeartha ró-mhaith. Ní raibh ach pointe an taobh ann ag leath-ama agus nuair a séideadh an fheadóg dheireanach bhí cúig phoinnte ag na Dúnaibh agus dhá phoinnte ag Thuar Mhic Éadaigh. Bhí muid fríd anois go dtí an cluiche ceannais. Bhí eachtra amháin sa chluiche seo gur fiú trácht air. Dár ndóigh bhí na cluichí seo uilig a gceoladh beo ar Raidió na Gaeltachta agus bhí bunadh na háite uilig tionscailte isteach agus iad ar imeall a gcuid suíocháin fán bhaile. Ach ní raibh

achan duine ina shuí istigh ag éisteacht mar go raibh tráthnóna álainn samhraidh ann fán bhaile. Bhí Johnny Logue (Johnny Phádraig Shéamais) fear a raibh suim mhór sa pheil aige agus a chuaigh ag na cluichí uilig thart fán bhaile, ina shuí amuigh ar leac an dorais agus an raidió beag láimhe suas lena chluas. Seán Bán Breathnach a bhí ag déanamh an tráchttaireacht ar an chluiche leath-cheannais agus ag teacht comhgarach do dheireadh an chluiche agus gan idir na foirne ach dhá phoinnte bhris tosaí ó Thuar Mhic Éadaigh fríd agus gan a dhath idir é fhéin agus cúl an eangaigh ach Michéal Ó hOireachtaigh (Micí Phaidí Mhánaís) cúl-báire na nDúnaibh. Shíl Seán Bán gur cúl cinnte a bheadh ann agus scairt sé amach ar an raidió - 'cúl, cúl, cúl.' Ach bhí Seán Bán rud beag 'un tosaigh ar fhéin. 'Sé an rud a tharla ná go bhfuair Micí a lámh leis an liathróid nuair a bhuaíl fear Thuar Mhic Éadaigh í agus bhuaíl sí an trasnán agus ghlan John Mhici Rua an liathróid suas an cuibhreann arís. Ach níor fhan Johnny le seo a chloisteach, níor chuala seisean ach guth Sheáin Bháin ag scairtigh 'cúl, cúl, cúl' agus shíl seisean go raibh na Dúnaibh buailte. Chaith sé an raidió síos sa ghairdín a bhí os comhair an tí le tréan feirge agus diomá. D'imigh Johnny isteach 'un tí agus é croibhriste agus níor labhair sé focal an chuid eile den oíche ach é ina shuí ansin go tromchroíoch go dtí go dtáinig Paidí Rua isteach thart fán mheán oíche leis an dea-scéala. Fuair Johnny solas sa phríos agus d'imigh sé amach 'na ghairdín a chuartaí an raidió.

Sílím go dtabharann an scéal seo léargas dúinn, is dócha, ar an bhród agus ar an mhórtas a bhí sa phobal ag an am. Nil a fhios agam an bhfuil a dhath de seo fágtha sa phobal sa lá atá inniu ann. Bhí muid anois sa chluiche ceannais agus bhí an cluiche seo le bheith in éadan Bhaile an Sceilig as Ciarraí, foireann a raibh sé bainte acu le dhá bhliain roimhe sin agus gan eatra agus é a bhaint trí bliana as a chéile ach na Dúnaibh. Bhí scaifte maith as na Dúnaibh a thiomáin go hIndreabhán

maidin Dé Domhnaigh chun tacaíocht a thabhairt dúinn sa chluiche ceannais agus dár ndóigh bhí scaifte de bhunadh na háite ansin fosta ó Bhaile Atha Cliath. Thosaigh an cluiche seo ag a dó a chlog agus nuair a chuir an moltóir deireadh leis an chluiche bhí na Dúnaibh ceithre phoinnte 'un tosaigh. Lá mór stairiúil, mórtasach, bróduil a bhí ann don cheantar. Ní dhearna muid corán ceiliúradh i ndiaidh an chluiche as siocar go dtug muid aghaidh díreach ar an bhaile mar go raibh fonn mór orainn an ceiliúradh a dhéanamh sa bhaile le bunadh na háite. Bhí roinnt mhaith caranna ag fanacht orainn ag Leitir Ceanainn agus as sin 'na bhaile. Bhí tinte cnámh, sluaite daoine, agus banna ceoil Dhuibhlinn Riabhach ansin le fáilte a chur romhainn nuair a shroich muid na Dúnaibh i dtrátha a haon a chlog ar maidin. Bhí leoraí ansin ag Teach Mhici, rinneadh caint agus cuireadh fáilte mhór romhainn 'na bhaile agus rinne muid an ócáid a cheiliúradh go maidin. Ní dhéanfaidh mé dearmad a choíche gur Johnny Logue an chéad fhear a chraith lámh liom nuair a tháinig muid amach den bhus ag na Dúnaibh, é ina sheasamh ansin agus na deora áthais ag reáchtáil leis. Ba ansin a d'inis sé an scéal domh faoin raidió ach is cinnte gur chuala mé é minic go leor uaidh ina dhiaidh sin agus leoga bhí roinnt focla sa scéal nach dtig a n-úsáid anseo! Ach bhí cúpla fear eile linn ar an turas a gcaithfí mé a lua fosta mar gur thug siad tacaíocht iontach dúinn le linn na mblianta sin fosta, ba sin Colm Ward agus James 'Ac Fhionlaoch, beirt fhear a bhain an-sásamh ar fad as ár mbua i nGaillimh. Tá siad uilig ar shli na firinne anois agus tá mé cinnte gur iomaí comhrá a bhíonn acu faoi na cluichí sin más fíor a bhfuil sa

leabhar 'Cré na Cille'. Dá dtiocfadh leis na daoine uilig a chuaigh ar an turas sin go hIn-dreabhán a theacht le chéile agus na scéalta uilig a inse faoin deireadh seachtaine sin tá mé cinnte go mbeadh ábhar leabhair ann – an dá Sally, Joe, (agus) an Cailín Gaelach agus ballaí cloiche Chonamara, an Póitín Stíl, (bhí an oiread beoir ar an urlár agus a bhí sna bairilli), Paidí Bán agus gan é ag ithe ag an fhaire, agus an séu mac a rugadh naoi mí ina dhiaidh sin!! Agus go leor eile. Cha dtig dearmad a dhéanamh ach an oiread go deachaigh Antoin Mhici síos linn agus gan é ach i ndiaidh a theacht amach as an Oispidéal. Agus nach é a bhí bróduil.

Tá sé roinnt mhaith blianta anois ó thug foireann na nDúnaibh laethanta chomh maith sin dúinn ach níl a fhios ag duine ar bith cad é atá thart an coirnéal. Is cinnte nach raibh a fhios againne mar pheileadóirí agus muid thíos ag fáil gríosáil cheart uaidh Iorras i gCarn Domhnaigh an tráthnóna dorcha úd go raibh an ghrian réidh le theacht amach. **Sin an saol.**

Ba seo an fhoireann ar an lá stairiúil úd:

Sean Mac G. Bhríde (Peter)
C. Mac 'A Bháird

D. Mac G. Bhríde
S. Ó Buaidhe

S. Mac Suibhne

M. O hOireachtaigh

P. Ó Buaidhe
C. Ó Buaidhe

A. Mac Laifeartaigh
S. Ó Concubhair

R. Mac G. Aindrias

S. Mac G. Bhríde
P. Ó Buaidhe

P. Mac G. Bhríde
P. Ó Bródlaiigh

Scéal : In Ainm an Rí.

“Daithí, an ndéanfaidh tú tréimhse oibre oíche ar an tseachtain seo chugainn?” adúirt an tUasal Watts, bainisteoir óstán Ros na Binne, suite sna Dúnaibh ar bhruach Chuan na Long in Iar-Thuaisceart Thír Chonaill. “Maith go leor” a d’fhreagair Daithí Mac Giolla Choinne, an poirtéir, rud beag fríd a chéile, os rud é gur ghnáth leis tréimhsí lae a dhéanamh i gcónaí. Ach ba é an tUasal Watts an bainisteoir i ndeireadh na dála.

Ba leis an 5ú Iarla Liatroma, Charles Clements an t-óstán seo a bhí suite i leithinis Ros Goill, idir Chuan na Long agus Cuan na Maoile Ruaidhe. Ba é an duine gníomhach ag tús na bliana seo 1913 mar bhí sé ar dhuine de na ‘Anti-Home Rulers’ is mó i dTír Chonaill.

Ar an oíche Mháirt dar gcionn, i dtrátha an haon a chlog ar maidin, nuair a bhí an duine deireaneach de na haíonna ar shiúl a luí agus nuair a bhí foireann oibre an bharrar ar shiúl ‘na bhaile, rinne Daithí Mac Giolla Choinne turas thart ar an óstán. i ndiaidh deimhniú go raibh doirse agus fuinneoga glasta agus achan rud mar is cóir, shuigh sé síos ar chathaoir chompórdach agus mar is gnáth do phoirteirí oíche, thit sé ina chodladh.

Níor chodlaigh sé ró-fhada, áfach, nuair a mhuscail sé de gheit, agus an bhainisteoir ina sheasamh thairis. Ba lú a eagla ná a iontas áfach, nuair a thug an bhainisteoir comhartha dó é a leanúint agus a mhéar ar a liobar. Chuaigh siad síos dorchla beag dorcha ar chúl an óstáin ar a mbarraicíní go dtí gur stad siad ag doras oifige, áit a raibh gag beag solais le feiceáil ag bun a’ dorais. Chnag Watts go héadrom ar an doras agus hiarradh orthu isteach i nguth íseal. Má bhí iontas ar Mhac Giolla Choinne roimhe seo, leath a bhéal le hiontas anois nuair a chonaic sé an 5ú Iarla ina shuí ag an tábla i gcuideachta fir eile. Cé nach raibh fhios aige a ainm bhí fhios aige gur tiománaí an Iarla a bhí ann. Ba mhí-choitianta an rud é an bhainisteoir a fheiceáil i ndiaidh a deich a chlog san oíche ach bhí sé thar a bheith ait an úinéir a bheith anseo i lár na hoíche. Caidé a bhí ag dul ar aghaidh ar chor ar bith?

Thug an tiarna talún cuireadh dóibh cathaoir a tharraingt aníos, rud a rinne Mac Giolla Choinne go neirbhíseach agus d’éist sé nuair a thosaigh an tIarla ag labhairt. “A fhearaibh, labhairim libh anocht mar chomh-ionannaí i mbraithreachta na hAontachta. Ta muidne insan chuid seo

de Ríocht Aontaithe na Breataine agus na hÉireann i mbaol bocht. Deireann ár gceannaire uasal, Edward Carson gurb ionann Rialtas Dúchais agus Rialtas Rómhánach. Má théann lucht an Fhéin Rialtas i mbarr réime, brisfean an tAontacht go deo agus tá fhios againn caidé’n toradh a bhéas ar sin. Caillfidh muid ár maoin, ár saoirse agus fiú amháin “stad sé chun éifeacht a thabhairt dona chuid focla, “fiú amháin ar mbeatha!” arsa sé. “Tá ár ndaonlathas i gcontúirt ach tá mise ag dul a chur moladh os bhur gcomhair a chuirfeas bac ar an chontúirt sin, le cuidiú Dé. Ach ar dtús bheirim cuireadh d’achan fhear anseo mionna a ghlacadh nach labhairfidh sé fá’n méid a chluinfidh sé anseo anocht”. I ndiaidh dóibh uilig mionna a ghlacadh ar an Bhíobla ag críochnú leis na focla “In ainm an Rí!” leag sé amach an plean.

D’éist Mac Giolla Choinne ar feadh dheich mbomaite eile le huafas ina chroí fá’n ollbheart a bhí leagtha amach ag an Iarla. Bhí sé de rún aige gunnaí agus armlón a h-allmhairiú ó Cheantar Lár na Breataine chun chur in éadan lucht an Rialtas Dúchais! Chuir dánacht na scéime mearbhall air agus ba léir dó nár inniu ná inné a beartaíodh seo mar go raibh cuid mhór saothar déanta cheana fein: Bhí teangmháil déanta le hionadaíthe lucht dhéantus na n-airm; bhí slíthe thar muir agus tír oibríste amach go cúramach agus os rud é go raibh soitheach farraige mór ag an Iarla, an *SS Ganiamore*, chuideodh seo go mór le h-allmhairiú na n-airm. D’amharc sé thart ar an tábla. Bhí aghaidh agus stúile an Iarla ar lasadh le díograis. Bhí Watts ‘ar nós cuma liom’ mar dhea, ach bhí a chorp righin le díochracht. ‘Tá an bheirt sin de’n mheon chéanna’, a smaoinigh sé. Cé go raibh bá aige le cuspóirí an mhuintir os a chionn ní raibh a dhíograis chor a bheith ar chomh-chéim leo. Bhí sé amhrasach fá’n tiománaí. Níor dhóigh leis go mbeadh sé páirteach in scéim mí-dhleathach macasamhail allmhairiú airm do leithidí Óglaigh Uladh. An ea fostaíocht nó sábháltacht a bhí i gceist? Ní raibh gá cur i gcuimhne d’éinne thart anseo caidé chomh gann is a bhí postanna, go háirithe togha post mar thiománaí. An raibh airgead i gceist? An mbeadh airgead i gceist?

Má bhí Mac Giolla Choinne ag éirí mí-shuaimhneach fá’n bhealach a bhí rudaí ag dul, bhí scéin ag teacht ar an tiománaí. Seo é, ámharach go leor go raibh togha na hoibre aige agus a chairde uilig dí-fhostaithe. Ba dhearcahd dóchasach, sonasach, gan smúid a bhí aige ar an saol go dtí seo ach anois nach é an drochthuar a bhí os a chomhair? Chonaic sé croisbhealaigh trí bhóthair roimhe: Síos bealach amháin bhí dí-fhostaíocht, cruatan, buaireamh agus imirce. Siar an bealach eile, bhí contúirt: Coinní an mheánoíche, comhcheilg, gabhadh agus príosún da dteipfeadh orthu. Dá n-éireodh leo caidé a bhí i ndán? Bheadh siad ag cur airm i lámha dream an-chontúirteach, le cogadh cathartha agus doirteadh fola mar thoradh ar a saothar. Bhí sé idir dhá stól. Macasamhail Mhic Giolla Choinne, níor chuma leis fá’n pholaitaíocht. Ba é an teacht i dtír dó fhéin agus a theaghlach is mó a chuir de. Ach caidé’n rogha a bhí

aige? D'fhéadfadh an tIarla cibé cuidiú a bhí a dhith air a fháil imeasc na n-oibrithe ar eastát Manorvaughan s'aige fhéin ar bhruach na Maoile Ruaidhe ach bhí eagla air go dtabhairfí fá deara triúr a bheith as láthair ag an am céanna. Ba rud nádúrtha go leor é go rachadh bainisteoir an óstáin ar shiúl ag ceannach troscáin, le cúpla duine le cuidiú leis, mar ba seo i ndairíre an cleas trína raibh siad chun na hairm a allmhairiú.

Mar sin nuair a sheol an *SS Ganiamore* síos canáil chúng na Maoile Ruaidhe idir choillte eastáit Manorvaughan ar thaobh amháin agus cnoic éibhear Fhánada ar an taobh eile, oíche Mháirt an 11ú Feabhra, 1913 ní raibh rud ar bith mí-choitianta ar siúl. Bhí sé de nós aici dul go Glaschú uair sa tseachtain le lasta agus paisinéirí, a mbunús ag dul ag obair le préataí. Ní raibh cur in áirithe ar bith do phaisinéirí nó lasta ag pilleadh dí, áfach, cé nach raibh seo ar eolas ag an phobal.

D'fhág na trí comhcheilgeoirí, Watts, Mac Giolla Choinne, agus an tiománaí an mhaidin chéanna, agus taréis doibh taisteal ó Leitir Ceanainn go Béal Feirste ar an traein, achan fhear ina aonar, thrasnaigh siad go Heysham i Lancashire ar bhád fharantóireachta de chuid an 'White Star Line' agus ó sin go Birmingham ar an traein, ina n-aonar i rith an ama. D'fhulaing siad turas fadálach, leadránach fríd réigiúin Iar-Thuaisceartacha Lancashire agus Cheshire agus ansin fríd talamh fásaigh súicheach, salach na bPotteries. Ba mhór an faoiseamh dóibh tuirlingt ón dtraein ag stáisiún New St. i mBirmingham. Ag leanstan na dtreoracha a bhí acu, chuaigh siad ar bhus uimhir a 46 go dtí bruachbhaile darbh ainm Sparkbrook, áit a thuirling siad ón bhus, taobh amuigh de theach tabhairne mór an 'Red Lion'. Shiúil siad thart an coirnéal isteach in sráid ina raibh a lán títhe stórais ach gan aon títhe cónaithe ann agus tháinig siad ar leoraí 10 dtonna a bhí fágtha ansin fána goinne. Bhí socrú déanta roimhré go mbeadh na heochracha folaithe i bprochóg faoi'n roth spáraithe. Agus na heochracha faighte acu, léim siad isteach agus ar shiúl leo chuig a gcéad ceann scríbe - monarcha déantús troscán i mbaile Solihull i ngar dóibh.

I ndiaidh do na driosúireacha bheith curtha ar an leoraí agus iad ar a mbealach ar ais go teach stórais darbh ainm 'Staffordshire Potteries' i gceantar 'Small Heath' Birmingham, mhothaigh siad splanc beag san atmasféar i gcabán an leoraí. Bhí sé leath i ndiaidh a seacht tráthnóna um a dtrátha seo agus dorchadas na hoíche orthu. Bhí cuma thréigthe ar an áit ach nuair a bhuaill siad ar an chlog, tarraingíodh siar gréille sa doras agus d'iarr fairitheoir oíche grusach fios a ngnoithe i nglór doicheallach. "Do Dhia agus do Ulaidh, in ainm an Rí" adúirt Watts i nglór íseal. "Sea, Sea" a d'fhreagair an fairitheoir i gcanúint maol Birmingham, ag déanamh neamh-shuim de. Bhain sé an glas den doras, thug comhartha dóibh theacht isteach agus thug culaith for-éadaí d'achan duine acu, gan labhairt. Fuair sé barra táirní, sháigh isteach é faoi chlár ceann de na crátaí a bhí ina shuí sa choirnéal agus nochtaigh sé an sraith uachtarach de chráta lán de raidhfil 'Lee Enfield'. B'íúd iad ag glioscar-

nach go marbhánta fríd cumhdach cosantach d'ola, rud a chur sceitimíní orthu. D'fhill an fairitheoir go dtí na chathaoir agus thosaigh ar an 'Birmingham Evening Echo' a léamh - ba léir nach raibh seisean a dhul a chuidiú leo - agus thosaigh na fir ag lódáil an lasta de 300 raidhfil, 250 gunna láimhe agus bocsaí lón airm.

Nuair a bhí siad críochnaithe chor a bheith trí uaire ina dhiaidh sin, bhí siad ag cur allais go fras agus ní hé amháin de bharr na hoibre! Bhí tuigbheáil an mí-dleathachas agus oll-mhéid an rud a bhí beartaithe acu ag éirí níos soiléire. Ba rud amháin a bheith ag caint agus ag pleanáil an gníomh; ba rud eile ar fad é seilbh, láimhseáil agus iompar na n-airm. Ach ar ndóigh b'ín an fáth a raibh siad ansin agus fuair a ndingbhairteacht lámh in uachtair ar a n-inní agus iad ag líonadh na ndriosúr trí ceathrú bealaigh le raidhfil agus an méid a bhí fágtha le meascán de mhín-saibh, soithí de chuid 'Staffordshire Potteries' agus olann chadáis. Fan am a d'fhág siad an teach stórais gruama agus a choimeadaí doicheallach agus thaistil siad trasna na cathrach le dul ar bhóthar an A1 ó thuaidh, bhí sé ag tarraingt ar an mheán-oíche. B'ábhar faoisimh dóibh an dorachadas, mar daoine tuaithe a bhí iontu agus iad cleachtaithe leis. Chomh maith le sin bhí sé ina chompond siceolaíoch dóibh mar, dar leo, gur chuir

sé a ngnó contúirteach agus a lasta phléascach faoi cheilt. I gcionn dhá uair a chloig, tharraing siad ar leataobh, ghlac Mac Giolla Choinne an stiúir agus ar aghaidh leo fríd Preston agus Cumberland. Bhí siad díreach i ndiaidh bheith ag caint fá comh ciúin 's a bhí na bealtaí móra nuair a chonaic siad comhartha do 'Grantham-on-the-Mere' agus dúirt an tiománaí, le scaoll ina ghlór. "Caidé sin romhainn?" Fan am a raibh sin ráite aige, chonaic siad comhartha mór eile le 'DIVERSION' scríofa air, i soilse an leoraí agus ag a thaobh sraith de chnaipí loinnreach ar thiunic péas mór ramhar ina sheasamh i lár an bhealaigh mhóir lena lámh in airde!

Ba dhobhair do Mac Giolla Choinne taom croí a bheith aige ach rinne sé iarracht ar smacht a choinneál air fhéin agus lig an tiománaí róiste mionnaí móra as. Bhí sé ar a chumas ag Watts canúint réasúnta Shasanach a labhairt, agus tharraing sé gunna amach as a phóca agus dúirt "Glacaigí go réidh é, déanfaidh mise an chaint" Bhí an t-ádh orthu, áfach, mar ba é an t-aon rud a bhí ciotach ná go raibh tuile ar an bhealach mhór agus bhí sé druidte. Thug an péas na treoracha riachtanacha dóibh,

bheannaigh “Maidin mhaith” dóibh agus d’imigh siad leo ar a mbealach. Cé go raibh siad ag iompair na céadta gunna agus na mílte piléir ba é radharc an ‘Webley’ i bpóca an bhainisteora a chur ina luí ar Mac Giolla. Choinne comh tromchúiseach agus a bhí rudaí agus bhí pian i mbéal a ghoile aige ar feadh an chuid eile den aistear. Rinne siad a mbealach ansin comh tiubh géar ‘s a thiocfadh leo go dtí an clós-adhmaid ar bhruach an Clyde, clós a bhí faighte acu ar chíos agus ba orthu a bhí an lúchair nuair a chonaic siad go raibh an geata mór go leor leis an leoraí a thiomaint isteach agus go dtiocfadh leo a ngnóithe a chomhlíonadh, ar shiúl ó shúile fhiosracha ar bith a bheadh a gcoimhead. Ós rud é go raibh rudaí ag dul a mbealach, bhí spion maith oibre orthu agus bhain siad na driosúireacha troma den leoraí in leath an méid ama agus a ghlac sé dóibh iad a lódaíl. Shocraigh siad síos ansin, ina luí ar shacanna a líon siad le min-saibh, chun scíste agus codladh a bheith acu go dtí go dtiocfadh an bád.

Fan am a ghluais an *Ganiamore* síos an abhainn agus chuir sí chun cé ag an chlós-adhmaid, bhí néal de mhín-cheo ag éirí ón abhainn. Chuaigh Watts le labhairt leis an chaptaen agus thosaigh na fir agus foireann an bháid ar na driosúireacha a chur ar bhord loinge. Ní raibh fhios ag na máirnéalaigh caidé a bhí sna driosúireacha agus dúirt fear amháin acu, a bhí ag gearán fán mheáchan: “Cad as a bhfuil siad déanta? Luaidhe, an ea? Agus thosaigh sé ag gáire. Ní raibh fhios aige caidé comh cóngarach don fhúinne agus a bhí sé!

Ba dhobhair don chaptaen taom apaipleiceach a bheith aige nuair a d’inis Watts dó caidé a bhí idir lámha acu. “An bhfuil a mheabhair cailte aige?” a bhúir sé go piacanach, ag deánamh tagairt don Iarla. “An bhfuil sibh uilig ar dhearg-mhire?” a bhéic sé. “D’fhéadfadh muid fiche bliain sa phríosún a fháil ar shon seo”. “Damnú! d’fhéadfadh muid an chuid eile dár saol a chaitheamh i bpríosún!” D’fhéach sé thart ar an chabán go fianta macasamhail go raibh sé ag cuartú bealach éalaithe as an riocht gránna seo. “Coinnigh an ceann” arsa Watts go confach “tá muid ag obair ar shon Dé ‘s Uladh agus in ainm an Rí agus ansin dúirt sé “agus tabharfar aire mhaith duitse” le na féidireachtaí uilig a chlúdach.

Ba bheag an seort cainte seo ar an chaptaen ach de réir a chéile, idir bagairtí, plámas agus cúpla gloine fial d’uisce bheatha, thug Watts air an beart a chomhlíonadh. I ndiaidh don chaptaen guí go dúthrachtach nach dtiocfadh an Royal Navy, H.M.Coastguard, H.M.Customs & Excise, H.M.Constabulary nó H.M. Armed Forces orthu, d’aithin sé go raibh an-chuid achainí déanta aige agus le rudaí a chothromú, thug sé buíochas do Dhia ar shon an cheo agus d’imigh siad leo síos an Clyde. Chuir siad turas trí uair a’ chloig tharstu síos an Clyde agus ansin thug siad aghaidh ar An Bhinn Mhór i gContae Aontroma. Ní raibh an captaen aige fhéin i gceart go fóill, i ndiaidh an geit a bhain Watts as ach mar sin fhéin, shocraigh sé go mbainfeadh sé rud beag díoltais as ar a laghad. Mar sin d’athraigh sé an cúrsa cúpla céim, i dtreo ‘s go rachadh

siad isteach i Sruth na Maoile. B’áit seo ar a raibh sean-aithne ag máirnéalaigh siocar comh garbh ‘s a bhí an fharraige, de bharr sruthanna ag teacht le chéile ann. Dá bhrí sin, ba ghnáth leo an áit a sheachaint. Ní amhlaidh a bhí sé ar an ócaid seo, áfach, agus ba mhór an sult agus pléisiúr a bhain an captaen as an radharc a fuair sé ar Watts agus a chompánaigh ag caitheamh amach thar ráille na loinge. Bhí an oiread sin lúchair air bheith ag amharc ar Watts agus greim an fhir bháite aige ar an ráille, ní mó ná go ndearna sé dearmad ar an chruachás ina raibh sé féin.

De réir mar a d’imigh cósta na hAlbain as amharc agus iad ag seoladh thar chósta Thuaiscirt na hÉireann, mhúch an captaen na soilse uilig ar an long. Chomh maith le bheith mí-dleathach, rud an-chontúirteach ab ea seo, ach dar leis an chaptaen a laghad de shúile fhiosracha ag amharc ar an long ó mhuir nó ó thír ab fhéarr. Long thairbhseach a bhí inti anois ag seoladh go fáilí fríd an cheo an oíche smúid-ghealaigh seo. Chuir Watts cluas na héisteachta air fhéin am amháin nuair a shíl sé gur chuala sé cnag éadrom rialta a bhualadh ach stad sé i gcionn tamaill ghearr agus rinne sé neamh-aird de. Ba mhór an fhaoiseamh do na comhcheilgeoirí, a bhí bisithe rud beag fán am seo, Ceann Mhálainne a bheith ag teacht in aichearracht dóibh amach as an dorachadas. Bhí fhios acu nach raibh Ceann Fhánada nó Ceann an Mhill Mhóir, ag béal na Maoile Ruaidhe, i bhfad ar shiúl. “Tá limn, tá limn” arsa an tiománaí le Mac Giolla Choinne agus Watts.

Go luath ina dhiadh sin agus Ceann an Mhill Mhóir i ngiorracht dóibh, tharraing Watts uaireadóir póca amach agus nuair a bhí an uair sroichte, fuair sé lampa na loinge agus rinne sé comhartha trí splanc fhada i dtreo na tíre móire. “Deánaigí deifir, deánaigí deifir” arsa sé go mí-fhoighneach, ag fanacht ar an mhuintir i dtír an freagra deimhneach a thabhairt dó. Fuair sé freagra ceart go leor ach níorbh é an ceann lena raibh sé ag dúil. Amach as dorachadas an Mhill Mhóir tháinig solas oll-mhór glégheal ina raibh solas deich míle coinneal, a las suas muir agus tír soir go Ceann Fhánada. Tháinig glór ard tríd meigeafón ó bhád a bhí ag druim go gasta leo ó chúl Carraig na bhFrancach: “Seasaigí san áit a bhfuil sibh, in ainm an Rí!”

Le caoinchead Caoimhin Mac a’ Bhaird, aistrithe aige ona leabhar ‘The Story of Rosapenna’. Achan coipcheart cosainte. ©

Cápla Seanfhocail:

Giomh gasta le feileachán

An Bréithiúnas Deirzanach.

Cuirzadh an dráma An Bréithiúnas Deirzanach ar an ardán don chéad uair ar an Aoin 24ú Mí Márta 2006, sa Choláiste Gazilge sna Dúnaibh. Bhí moltóir i láthair agus slua maith de mhuintir na háite ansin ag tabhairt tacaíochta dúinn. Bhí muid ar an ardán arís leis ar an Aoin 31ú Mí Márta i bhféile drámaíochta na Chzathru Ruaidh i nGaillimh, áit a bhfuair Ann Marie duais aistzoirzachta, rud a bhí tuillte go mór aici. Bhí an t-ádh linn agus cáilíodh muid don Fhéile Náisiúnta sa Spidéal. Chuir muid é ar an ardán arís sna Dúnaibh ar an 23ú Aibreán. Thaistzal muid ó dhéas ansin agus cuirzadh ar an ardán é D'É Sathairn 29ú Aibreán sa Spidéal. Bhí deirzadh szech-tainz ar dóigh againn agus cé nár bhain muid duaiszanna ar bith bhain achan duing sult as, agus dár ndóigh táimid ag súil go mór leis an Fhéile Náisiúnta ar an bhliain seo chugainn mar b'zidh sé sna Dúnaibh.

Glacann bân dubh, ach ní ghlacann
dubh bân.

An té a thabharfaidh scéal chugat
thabharfaidh sé dhá scéal uait.

Is fearr a bheith ag lorg bídh ná a
bheith ag lorg zoile.

Báisteach ó Dhia chugainn ach gan
é a bheith fliuch,
Cuid an lae amháirigh go ndéana sé
anocht.

Oriseann an dúchas trí shúilibh an
chait.

Is onóir mhór é sin do chzantar bhzag s'againn
anso in Iarthuaiszart na tíre agus b'zidh meitheal
fathaigh a dhíth mar b'zidh euidiú agus tacaíocht a
dhíobháil ó achan czathrú le sin a zagrú.

Bhí spóirt agus craic againn ar an bhzalach leis an Bhrithiúnas Dzirzanach agus dar ndóigh níl an turas thart go fóill. Táimid ar an ardán ar an 17ú Iúil sa choláisteach don scoláirí Gaeilge agus táimid ag fágáil na tír mór don dara uair le dráma. Buidh gach súil ar Oilcán Thorthaí tráthnóna D'É h'fionn ag dzirzadh Mhí Lúnasa agus muid ar bharr na dtonn.

Buidh dráma eile ag taistéal na mbóithr ar an bhliain seo chugainn agus duine ar bith a bhfuil suim acu páirt a ghlacaint nó cuidiú a thabhairt dúinn, ná bígí faitéach agus buailigí linn.

Ach ní haingil ar bith iad na Cromailí agus de réir mar a théann an trial ar aghaidh tagann níos mó agus níos mó salachair amach. Is í Máire an cocair an príomh-fhinné agus siocair gur duine b'ag soinanta atá inti ligean sí níos mó amach ná mar is main léi. Ní féidir níos mó ná seo a insint gan an seéal uilig a nochtadh ach coinnigí cuimhné

"ní mara shíltear a bhítear".

Is dráma cúirt atá sa Bhrithiúnas Dzirzanach suite sa bhliain 1877 ina bhfuil fear darbh ainm Brian Mac Suibhné ar thrial.

Ina éadan tá An t-Ochtú Tiarna Cromail, An Bhantiarna Cromail agus Bhan Uí Cromail. Is cara don Tiarna é an Bhrithemh George Alistair Campbell. Amharcann rudaí ole go léor do Bhrían ag tús an dráma le achan duine ina éadan agus ní eosantóir ró mhaith atá aige de réir eosúlachta.

Dach ndéanann caoga bliain duifir iontach?

N té nach bhfuil láidir,
caithfidh sé
bheith glic

'He who is not strong must be clever'

FEADAÍMÓ

Tá plean ag Páidí chun Seán Mháire Den a scaoileadh saor ó na saighdiúirí. Tá Feadaímó agus Proinsí Rua ag éisteacht go géar leis mar tá siadsan réidh chun iarracht a dhéanamh an plean a thabhairt chun críche. Tá Conal Óg Mac Giolla Bhríde, fear a chaith seal san arm le Wellington, sásta cuidiú a thabhairt dóibh.

D'amharc Páidí thart agus labhair sé go hiseal leis an triúr acu. "Anois a fheara, cad é a shíleann sibh féin do sin?" "Seans maith go n-oibreoidh sé," a dúirt Proinsí Rua, "ach caithfidh a bheith iontach cúramach." "Maith go leor, imeoidh muid," a dúirt Feadaímó agus sheas sé. Thiontaigh Páidí, "Foighid agat a ghasúr caithfidh fanacht anseo agus an lá oibre a chríochnú nó beidh a fhios ag an domhan mhór agus a aintín gur sibhse a rinne an gníomh." D'aontaigh Conal leis agus shiúil sé anonn ar nós cuma liom chuig a chuid bachtáí féin agus chuaigh i mbun oibre.

Ba é sin an lá a bhí fadalach ag Feadaímó. Cé go raibh sé chomh láidir le fear ar bith ní raibh sé ach trí bliana déag d'aois agus ní raibh foighid mar shuáilce aige.

Chuala sé achan bhíog ó na gealbháin, chuir grágáil na bpréachán isteach air, agus bhuail sé amach go feargach ar achan cuileog a chuaigh ag dordánacht faoina chluasa. Ach dá fhada an lá tiocfaidh an oíche agus de réir a chéile chuaigh an ghrian siar ar chúl na genoc. Sular thosaigh na míoltóga a n-íthe thréig na fir na bachtáí agus thug aghaidh ar an bhaile. Ba mheitheal Pháidí an ceann deireanach a thug cos don bhóthar. Bhí Proinsí Rua ag déanamh lear comhrá agus iad ag siúl. Bhí sé féin, Feadaímó agus Páidí i measc baicle de na comharsa a bhí ag gearradh an bhóthair le chéile. Thug Feadaímó achan scairt as féin agus é ag beannú cairde dá chuid ins na meithleacha eile a bhí rompu. De réir a chéile áfach, thosaigh Proinsí agus Feadaímó ag titim ar chúl agus

choinnigh Páidí aird na bhfear dírithe ar an bhóthar le scéal fá Fhionn Mhac Cumhaill agus cath a throid sé le ollphéist i bpáirc ar an taobh eile den bhóthar.

Nuair a bhí an baicle as radharc thiontaigh Feadaímó agus Proinsí Rua agus d'fhill siad ar a gcoiscéimeanna. Bhí Conal ag fanacht orthu le taobh sean-chró Dhomhnaill Bháin. "Is fearr dúinn fanacht anseo go dtitfidh an ghrian" dúirt sé, "tá suile ag an chnoc agus níl muid gan aithne faoin cheantar seo." Chuaigh an triúr acu isteach agus shuigh siad cúl le balla, a gcuid smaointe féin ag achan fhear acu.

Bhí an sean-chró gan dion, gan doras, gan fiú amháin píosa adhmaid le taispeáint go raibh sean-tábla nó sean-stól sa teach tráth den tsaol. Ní raibh a dhath fágtha anois ach na ballaí. Chuaigh an t-am thart agus i ndiaidh tamall labhair Feadaímó. "Cad é a tharla don teach seo nó cad chuige nach bhfuil aon duine ina chónaí ann?" D'éirigh Proinsí agus sheas sé ag amharc amach ar an phortach. "Dódh an áit roinnt blianta ó shin nuair a gabhadh ar Dhomhnaill thuas i gContae na Mí. Bhí Domhnall agus baicle fir ar obair shéasúrach fá cheantar na Bóinne nuair a tharla Éirigh amach 1798. Is é sin dhá bhliain sular rugadh tusa Feadaímó. Cibé ar bith, tháinig fir Chille Mhántáin bealach s'acu agus arm na Sasanach sna sála acu. Bhí na cotaí dearga ag scaoileadh fir ghaelacha ar bith a chonaic siad agus ní raibh de rogha ag Domhnall agus a chairde ach rith leis na réabhlóidithe. Sheas na réabhlóidithe an fód i dTeamhair agus rinneadh slad uafásach orthu. Bhí na gunnaí móra ag na Sasanaigh agus bhain siad úsáid mhillteanach astu. Níor thaispeáin saighdiúirí An Tiarra Cornwallis trócaire ar bith agus fear ar bith a thug suas, crochadh é. Sin mar a d'fhág Domhnall Bán an saol. Crochadh é agus cúigear dá chuid comhoibrithe faoi radharc an Lia Fáil. Chaith na húdaráis bean agus clann Dhomhnaill amach ar an tsráid agus dódh an teach. Tugadh rabhadh dona daoine thart faoin cheantar seo gan láimh chuidithe a thabhairt do chlann Dhomhnaill. Bhí seachtar de chlann aige agus gan an gasúr is sine acu ach an bhliain déag d'aois. Bhí bean Dhomhnaill ar ceann de na mná is deise fán áit. Bean a bhí inti nach gcluinféa focal cúlchainte as a béal ach go díreach chíftheadh sí an rud is fearr in achan duine... Chím féin i gcónaí nuair a thig tubaiste ar bith, gur ar an duine bocht eneasta a thig sí.

Nil fhios agam cad é a d'éirigh dóibh ar chor ar bith. Is é an radharc deireanach" a fuair duine ar bith de mhuintir na háite uirthi ná, i ag siúl síos an bóthar agus beirt leanbh á niompar aici agus an chuid eile timpeall uirthi agus iad uilig ag caoineadh." Shíl Feadaímó go raibh seo dochreidte. "Níor chuidigh duine ar bith leo?" Thiontaigh Proinsí, "Nil mé ag rá sin, ach thig leat a bheith cinnte, cuidiú ar bith a tugadh dóibh, is i ngan fhios do na hÚdaráis a tugadh é. Bhí eagla ar na daoine agus tá go fóill. Is droch-rud ar fad é, a bheith fágtha sa tír seo gan dion idir tú agus an spéir, go hairithe nuair atá páistí nó seandaoine mar dhualgas ort."

D'amharc Conal Óg ar Fheadaímó, "sin an dóigh chéanna a chaitheas an obair seo a bheith anocht, nó

beidh muid uilig amuigh ar an bhóthar. Anois a Phroinsí cad é do bharúil? An imeoimid?” “Tá sé go réidh againn sin a dhéanamh a fheara,” dúirt Proinsí, “tá cuma fearthainne ag teacht air, i ndiaidh an lá galánta a bhí againn. Goitsigí cuirfimid cúpla míle tharainn idir dall is dorchadas.” D’imigh siad leo i dtreo Chill Mhic nÉandáin. Bhí beairic ansin agus bailíodh na príosúnaigh ó na ceantracha thiar thuaidh isteach ann i rith na seachtaine. Coinníodh na príosúnaigh uilig ansin go dtí maidin Dé Luain nuair a tugadh go Lífear iad. Ní raibh coiscéimeanna an triúir le cluinstitín mar choinnigh siad den bhóthar agus ghlac siad bealach Liam na Sopóige trasna an phortaigh. Nuair a chonaic siad soilse an bhaile bhig amuigh rompu thiontaigh siad níos faide soir, mar mheas siad gurb é sin an dóigh ab fhusa theacht ar an bheairic. Bhí an oíche dorcha scamallach agus bhí an ghaoth ag déanamh cogarnach uaigneach i measc dosanna fraoigh agus raithní. Chuala siad tafann madaidh áit éigin sa bhaile agus glór fir ag scairteadh agus ansin ciúnas. Tháinig siad fhad leis an abhainn agus chuaigh siad trasna ag áth beag tuairim is céad slat taobh amuigh den bhaile. Bhí ardán beag taobh thoir den bheairic agus luigh siad ansin ag amharc anonn ar dhá shaighdiúir a bhí ag comhrá lena chéile ag an gheaftha. Ní áit suntasach ar bith a bhí ann. Seanteach ceann tuí go díreach agus balla cloiche cúig troigh ar airde thart air agus gloine briste sáite san aol ar a bharr. Bhí geaftha de chleitheanna adhmaid ar an airde chéanna leis na ballaí díreach os comhair doras an tí. Ní raibh fuinneoga ar bith sna ballaí agus gan ach doras trom amháin déanta de adhmaid crua agus iarann air. Os cionn an dorais bhí sean-lampa pairifín lasta agus é ag caitheamh a sholais lag tuairim is cúig slat amach. Bhí a fhios acu go mbeadh na príosúnaigh sa seomra uachtarach agus saighdiúirí ar bith nach raibh ar dhualgas bheadh siadsan ina gcodladh sa seomra íochtarach. Sa seomra lár bheadh na gardaí, beirt nó triúir, ina suí cos tine ag comhrá nó ag imirt cártaí. Tar éis tamall scaip na saighdiúirí taobh amuigh den bhalla óna chéile agus shiúl siad thart ar an bheairic go dtí go dtáinig siad ar a chéile arís ag an gheaftha. “Bhail, a fheara, seo é,” dúirt Proinsí, má théann muid coiscéim eile chun tosaigh ón phointe seo níl tiontú siar ann. Níor labhair aon duine den bheirt eile. “Maith sibh, rachaimid ar aghaidh mar sin.” Bhain Proinsí píosa de mhóin úr as a phóca agus rann sé é eatarthu. “Cuir neart do sin oraibh agus ní aithneodh bhur máithreacha sibh.” Nuair a bhí sin déanta d’amharc Proinsí ar Fheadaímó. “Scanrófá cuid deamhain an diabhair é féin, a ghasúir. Anois tá a fios agat caidé le déanamh.” Níor labhair Fheadaímó ach shleamhnaigh sé ar ais cúpla slat ó imeall an ardáin agus rinne sé a bhealach go formhothaithe suas i dtreo na beairice. Bhí sean-chairt capaill ar an taobh eile den bhealach agus d’fhan sé ansin ag coimhéad ar na saighdiúirí. Tháinig siad le chéile ag an gheaftha agus labhair siad cúpla focal sular thosaigh siad ar an turas gairid arís. Chomh luath is a bhí siad ar shiúl ón gheaftha rith Fheadaímó chun na beairice. Tháinig sé fhad leis an gheaftha agus chuir sé lámh amháin ar mhullach ceann de na cleitheanna agus léim sé thairis isteach sa

bheairic. Tháinig na saighdiúirí thart arís ach níor thug siad a dhath faoi deara agus d’imigh siad leo arís. Sheas Fheadaímó ar bhairille uisce a bhí ar chúl an tí agus léim sé suas ar an díon. Bhog sé anonn go dtí an seomra uachtarach agus thosaigh sé ag déanamh poill sa tuí le scian a thug Conal Óg dó. Nuair a bhí na saighdiúirí ag siúl thart os a chomhair luigh sé gan bogadh ar an díon agus ansin thosaigh sé arís. Ag an phointe seo shiúl Conal agus Proinsí amach ar an tsráid mar a bheadh fir ólta ann agus thosaigh siad ag canadh amhráin. Bhí siad tuairim is daichead slat ar shiúl ón gheaftha agus sheas siad ansin ag ceol agus an spéir scamallach ar a gcúl. Nuair a tháinig na saighdiúirí a fhad leis an gheaftha, stad siad agus d’amharc siad anonn ar an bheirt. “Looks like a proper pair o’nut cases Georgie boy.” dúirt fear amháin acu. “maybe we should move them on eh?” Nah! what harm,” d’fhreagair an fear eile. “At least it’s something happening in this bog hole.” Thosaigh Proinsí ar amhrán eile agus lean Conal isteach leis an churfá. Níor choinnigh siad a dhath ar chúl ach go díreach chomh hard is a bhí siad ábalta na focla a chanadh. Scairt duine éigin ó theach píosa beag níos faide siar. “Druidigí bhur mbéil agus lig do shaoránaigh maithe néal chodlata a fháil” “Arú téigh go hifreann” dúirt Proinsí agus thosaigh sé ar amhrán eile. Bhí na saighdiúirí ag gáire faoi seo agus thosaigh siad ag scairteadh go spreagúil orthu. Bhí poll déanta ag Fheadaímó faoin am seo agus chuir sé a cheann isteach ann. Ní raibh sé ábalta a dhath a fheiceáil leis an dorchadas. “An bhfuil aon duine ansin” dúirt sé, agus tháinig an glór cogarnaigh ar ais chuige. “Cé thusa” “Is cara mise” dúirt Fheadaímó, agus tá mé ag cuardach an fear as Baile na Finne, tá mé chun é a scaoileadh saor.” Tháinig an glór céanna ar ais chuige. “Níl aon duine anseo ó Bhaile na Finne. Tá fear amháin as Gaoth Dobhair, sin mise, beirt as na Rosa agus fear as na Dúnaibh. Bhéinnse iontach buíoch duit dá gcuideofá liom fáil amach as seo. Beidh mise a chrochadh acu gan dabht ar bith má gheobhann siad mé a fhad le Lífear.” Tháinig glórtha eile chuige ón dorchadas. Iad uilig ag iarraidh saoirse. “Maith go leor” dúirt Fheadaímó, “ach caithfídh sibh cuidiú a thabhairt domh.” Bhí suaimhneas sa seomra anois agus labhair Fheadaímó leo.

Beidh an cuid eile sa chéad eagrán eile.

An Sgé Mór.

Ar an Luan an 12ú Meithimh ehuir Scoil Naomh Bríd na Dúnaibh agus Scoil Cholm Cille Duibhlin Riabhach, le comhoibriú ó Cézim Aniar, An Sgé Mór i láthair i gColáiste Gaeilge Ros Goill ag a hocht a clog tráthnóna.

Rang 1+2 Scoil Cholm Cille—Na Trí Bzar-

Rang 1+2 Scoil Naomh Bríd—Cúster agus an Capall Mirg.

Rang 3+4 Scoil Cholm Cille—Marcus Ó Mars

Rang 3+4 Scoil Naomh Bríd—Labhraidh Loingszach.

Tháinig na sluaite an oíche sin leis na páistí a fhicseáil agus bhí an halla plódaithe le daoine. Dú rair cosúlachta bhain achan duine sult as an oíche agus tá lúcháir orainn faoi sin, mar ehuir na páistí le ar oibré isteach sna drámaí. Thug na múinteoírí le ar tacaíochta don tógra, Eilzen Nic Giolla Bhríde, Bríd Nic Giolla Chomhaill, Michéal Mac Laifzartaigh agus Siobhán Ní Ghallehoir i nDuibhlinn Riabhach agus Máire Armitage, Nuala Nic Gairbhíth, Maura Nic Laifzartaigh agus Bríd Ní Bheirn sna Dúnaibh. Gan an cineál sin tacaíochta ó na múinteoírí ní bhéadh Sgé Mór ar bith ann. Táimid an-bhuíoch fosta do Natálie a rinne le ar oibré ar na damhsaí dúinn, agus Fionna MacNutt agus iníon Mháire a rinne an-obair ar na cultacha don dráma Cúster agus an Capall Mirg. Chionn sibh ó seo gur obair foirne atá ann agus tá brón orainn go bhfuil muid ag eailleadh beirt ón fhoireann. Mary Armitage ó Scoil na nDúnaibh agus Michéal Mac Laifzartaigh ó Scoil Duibhlinn Riabhach, agus mar a dúirt an fear úd “go n-éireigh an bóthar le” eibé eén trego atá bóithre a saoil sínte. Bronnadh Teastas ar na páistí uilig ar son an sár-obair a rinneadar. Duine ar bith a chonaic an Sgé Mór tá a fhios acu anois go bhfuil eaigneán maith aiste-oireachta agus Gaeilge ag na páistí agus tá súil againn go geuirfidh siad feabhas ar an eaigneán sin achan bhliain mar is cinnte go bhfuil T.G.4 agus Hollywood ag fanacht ar chuid acu.

**Níl comrae in Éirinn níos deise na thá,
Níl daoine sa domhan mhór níos mó a fear clá,
Ná mar tá i dtír Chomhaill abhas agus thall,
Ó grá seail mó chroí thá, mo shean-Dán na nGall.**

**An Roinn Gnóthaí Pobail, Tuaithe
agus Gaeltachta**
Department of Community, Rural
and Gaeltacht Affairs

Údarás na Gaeltachta

Glór na nGael

**Ceannaigh
Earraí
Éireannacha**